

**ЕТИЧНІ АСПЕКТИ КАТОЛИЦЬКОЇ ЕКЛЕЗІОЛОГІЇ У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОЇ
СТРАТЕГІЇ АДЖОРНАМЕНТО**

РОХМАН Б. М., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії,
соціології та релігієзнавства.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

E-mail: bogdan.rokhman@pnu.edu.ua

ORCID 0000-0002-6684-4674

САВЧУК О. І., кандидат філософських наук, завідувач кафедри богослов'я та
суспільствознавчих дисциплін імені академіка УАН отця І. Луцького

ЗВО «Університет Короля Данила»

E-mail: oleh.savchuk@ukd.edu.ua

ORCID 0000-0002-5855-1628

ТЕРЕШКУН О. Ф., кандидатка політичних наук, доцентка кафедри
соціально-гуманітарних та загальноправових дисциплін.

Луганський навчально-науковий інститут

імені Е. О. Дідоренка Донецького державного університету внутрішніх справ

E-mail: efforat@gmail.com

ORCID 0000-0001-7448-8756

СІНІЦИНА А. В., кандидатка філософських наук, доцентка кафедри
українознавства та філософії.

Івано-Франківський національний медичний університет

E-mail: aljusha25dozent@gmail.com

ORCID 0000-0001-5741-3015

Анотація. У цьому дослідженні здійснено аналіз етичних аспектів католицької еклезіології через призму соціальної стратегії аджорнаменто. Верифікація актуальної соціальної значущості християнства у його католицькому конфесійному ви-
яві потребує ґрунтовного філософсько-етичного аналізу фундаментальних понять католицької еклезіології, структурно видозміненої на доктринальному рівні на II Ва-
тиканському соборі (1962–1965), який здійснив антропологічну рецепцію еклезіоло-
гічного поняття Божого Народу як сутності католицького розуміння церкви на про-
тивагу її схоластичному розумінню як містичного Христового тіла. Така антропо-
логізація стала поштовхом для подолання сотеріологічного ексклюзивізму та підс-
тавою для інтенсифікації міжрелігійного і власне екуменічного діалогу, а також для
розвитку новітньої філософської антропології загалом у її релігійному, конкретно
католицькому висвітленні. Мета дослідження: розкрити етичне й антропологічне
наповнення католицької еклезіології у контексті її структурної ресоціалізації як ча-
стини стратегії аджорнаменто. Методологічною основою дослідження виступили
системний підхід до вивчення сучасного католицизму, герменевтичний метод дос-
лідження доктринальних особливостей текстів католицького віровчення на II Ва-
тиканському соборі та у постсоборний період, феноменологічний метод для
об'єктивного сприйняття етико-антропологічних особливостей католицької екле-
сіології. Серед чільних еклезіальних тем можна виділити проблему християнського
братерства, а також соціальні аспекти католицької еклезіології, згідно з якими го-
ловна місія церкви трансформується від схоластично-містичного розуміння важли-
вості церкви для світу до філософсько-антропологічного її осмислення. Розробкою
цієї проблематики займалися римські понтифіки Іван Павло II та Венедикт XVI, а
також сучасні українські дослідники М. Готич, М. Колісник, О. Савчук, О. Шепетяк.

Ключові слова: еклесіологія, Божий народ, соціальне вчення, стратегія аджорнаменто, католицька етика, антропологія, екуменічний дискурс.

Актуальність (Introduction). Верифікація актуальної соціальної значущості християнства у його католицькому конфесійному вияві потребує ґрунтовного філософсько-етичного аналізу фундаментальних понять католицької еклесіології, структурно видозміненої на доктринальному рівні на II Ватиканському соборі (1962–1965), який здійснив антропологічну рецепцію еклесіологічного поняття Божого Народу як сутності католицького розуміння церкви на противагу її схоластичному розумінню як містичного Христового тіла. Така антропологізація стала поштовхом для подолання сотеріологічного ексклюзивізму та підставою для інтенсифікації міжрелігійного і власне екуменічного діалогу, а також для розвитку новітньої філософської антропології загалом у її релігійному, конкретно католицькому висвітленні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Розробкою проблематики що викладена у статті займалися римські понтифіки Іван Павло II та Венедикт XVI, а також сучасні дослідники Й. Морава, О. Шепетяк, М. Колісник, М. Готич, О. Савчук. Польський дослідник Й. Морава, що досліджує п'ять концептуальних підходів до структуризації католицької еклесіології, які базуються на синтезі августинянської та томістської шкіл. Український філософ О. Шепетяк розкриває античні підвалини християнського розуміння концепту братерства. Дослідник М. Колісник, аналізуючи теологічну спадщину ліберального католицького філософа І. Конгара, акцентує на необхідності підвищення ролі мирян для інтенсифікації соціального служіння католицької церкви. Важливим кроком у напрямку антропологізації католицької еклесіології, на нашу думку є доробок М. Готича в контексті систематизації праць Й.

Рацінгера та його ревізії соціального вчення святого Августина.

Мета (Purpose) Мета дослідження: розкрити етичне й антропологічне наповнення католицької еклесіології у контексті її структурної ресоціалізації як частини стратегії аджорнаменто.

Методи (Methods). Методологічною основою дослідження виступили системний підхід до вивчення сучасного католицизму, герменевтичний метод дослідження доктринальних особливостей текстів католицького віровчення на II Ватиканському соборі та у постсоборний період, феноменологічний метод для об'єктивного сприйняття етико-антропологічних особливостей католицької еклесіології.

Результати (Results). У процесі антропологізації католицької еклесіології у контексті соціальної стратегії аджорнаменто відновлення ідентичності Католицької Церкви. До цього спричинилась філософсько-теологічна інтерпретація етосу братерства, здійснена повністю у дусі еклесіології святого Августина, має своїм фундаментом євангельський вислів Ісуса Христа: «Бо один вам Учитель, а ви всі брати». У цьому короткому фрагменті міститься біблійне обґрунтування усього розлогого вчення Отців II Ватикану про Церкву. Саме цей короткий фрагмент показує, яким повинно бути автентичне ставлення християн один до одного, а також яким має бути ставлення християн до своїх братів нехристиян. Християнське розуміння братерства також в еклесіологічній рефлексії Собору базується на старозавітній історії Ізраїля, що є фактичною рецепцією біблійної герменевтики святого Августина, а також античної філософської рефлексії та сучасної на момент скликання Собору ідеї загального братерства в об'єднаній післявоєнній Європі [1, с. 120]. Така антропологізація

сягає своїм корінням у філософію Античності де сприйняття концепту братерства представниками давньогрецької традиції, зокрема у філософії Платона і Ксенофонта, опиралося на приналежність до єдиної нації. Представники одного народу називалися братами, в той час, коли усі чужинці окреслювались поняттям «варвари». Така ідея також обґрунтовувала доволі категоричну відмінність самих греків у порівнянні з іншими представниками тогочасної ойкумени. Відтак, у соборній еклезіології важливо було підкреслити саме спільне походження усіх людей від Бога, та пов'язану із цим ідею спільного для усіх Божого батьківства [2, с. 623].

Беручи до уваги напрацювання античної філософії проаналізовані вище, у новітній католицькій еклезіології було виокремлено чотири фундаментальні положення, що становлять нову теологію церковного братерства запропоновані Й. Ратцінгером і вони були використані у процесі вироблення автентичної еклезіологічної рефлексії II Ватиканського Собору. По-перше, підґрунтям для християнського братерства є прийняття особистого Батьківства Бога Отця, адже кожна безособова ідея братерства є утопією. Прийняття цього Божого дару Батьківства стає імперативом, що вказує на можливість усунути будь-які бар'єри на шляху до реалізації концепту братерства Домі у Божому, тобто у Церкві. По-друге, християнська ідея братерства реалізується обов'язково за посередництвом Ісуса Христа як Єдинородного Божого Сина, що повною мірою у жертвний спосіб реалізував власне синівство. По-третє, фундаментом християнського братерства є так званий «тверезий реалізм», що з одного боку зобов'язує з повагою ставитись до усіх, хто перебуває за межами Христової Церкви, але при цьому першочергово дбати саме про зростання у вірі членів церковної спільноти. Четвертим фундаментальним елементом розуміння братерства у Церкві, є те, що усі

менші групи, які природно утворюються всередині церковної спільноти, повинні служити виключно глибшому пізнанню Бога, а не ставати причиною деструктивних процесів, спрямованих на роз'єднання Церкви [3].

Еклезіологія II Ватиканського Собору безпосередньо запозичила визначення Церкви як Божого Народу, а також розуміння святим Августином таїнственої природи Церкви як способу входження у цю спільноту вірних. Саме таїнствена невидима природа Церкви все-таки гарантує для видимої церковної інституції належний ієрархічний порядок [3].

Центральним поняттям у розумінні своєрідного герменевтичного ключа для рефлексії над усією патристичною спадщиною святого Августина є поняття Божого Народу, що фігурує у дослідженнях соборної еклезіології Й. Ратцінгера. Соборні Отці у процесі власного теологічного пошуку теоретично обґрунтовують можливість поєднання обох визначень Церкви, які знаходимо у творах святого Августина: Церкви – як Божого Народу, а також Церкви – як Містичного Тіла Ісуса Христа [3, с. 73].

Вагомий внесок в еклезіологічну рефлексію II Ватикану, який також можна назвати своєрідною рецепцією богословської спадщини святого Августина, зробив достатньо ліберальний французький теолог І. Конгар, що у своїх дослідженнях приділяв окрему увагу розробці католицького розуміння єкуменічного дискурсу ведення плідного діалогу з представниками нехристиянських релігій, а передусім проблемі збереження внутрішньої єдності усередині самої Церкви: «Єдність святої і неподільної Трійці, досконала єдність у множинності виступає прообразом та фундаментальним принципом єдності Церкви» [5, с. 146]. Наслідком здійсненої І. Конгаром рецепції богословського спадку святого Августина є його ідеї,

щодо необхідності кардинального посилення ролі мирян у процесі виконання Церквою її фундаментальних завдань. Цей автор висловлював переконання у тому, що усі віряни, і духовенство, і миряни рівні за своєю християнською гідністю, але виконують різні завдання як члени одного й того самого Божого Народу. Достатньо безкомпромісним елементом, який розкриває бачення мирян у Церкві, є думка яка повністю узгоджується з августинівською концепцією двох Градів, що миряни мають реалізувати власне покликання передусім як члени світської спільноти, тобто земного Граду. Саме ця позиція викликала неоднозначну реакцію, як всередині Католицької Церкви, так і від представників інших релігійних конфесій. Чимало і католиків, і некатоліків сприймали екуменічну модель І. Конгара не як реальний шлях досягнення міжконфесійного порозуміння, а як спосіб знищити еклесіальну ідентичність тієї чи іншої церковної громади [5, с. 146]. На нашу думку, промовистим результатом використання у своїх творах розуміння Церкви, запропонованого святим Августином, як місця для досягнення порятунку громадянами обох Градів, був заклик цього французького теолога до ведення міжконфесійного діалогу, соборне бачення якого було відображене у третій Догматичній Конституції Собору «Gaudium et Spes» («Радість і надія»), до розробки якої І. Конгар був залучений за дорученням папи Івана XXIII. Своєю рефлексією про Церкву І. Конгар заклав підвалини стратегічного відновлення Католицької Церкви, її адаптації до актуальних цивілізаційних та релігійних викликів сьогодення.

Парадигма відносин між Церквою та вірними згідно із вченням II Ватикану, зміщується від вектора «ставлення Церкви до світу», до вектора «відносини Церкви зі світом» [6, с. 12]. Те саме стосується відносин Церкви та її членів. Слід підкреслити, що перша парадигма відносин передбачає виключно повагу

та страх, друга ж – базується на любові, подарованій Богом. У Соборній Конституції «Gaudium et Spes» (1965) [7] («Радість і надія»), про Церкву у сучасному світі робиться спроба по-новому дати відповідь на риторичне запитання самого Августина: «Церкво, що ти можеш сказати про себе?» [7], відповідь на яке може бути віднайдена тільки завдяки більш інтенсивному проникненню у таємницю самої Церкви як містичного Христового Тіла, а характерні риси таємниці внутрішнього буття Церкви, поза всяким сумнівом, відрізняються на сучасному етапі від тих особливостей, які характеризували спільноту християн у часи пізньої античності, коли жив і творив Августин Аврелій [8].

Категорія відносин займає чільне місце у тріадології Святого Августина, однак це аспект його богословської рефлексії безпосередньо не зачіпає еклесіологічних проблем. Але при цьому парадигма «світськості світу», яку Доктор Благодаті використовує у своїх догматичних творах, безперечно виникла із порівняння світу і Церкви, яке святий Августин зробив власне у творі «Про Град Божий» [8].

Системне оновлення Католицької Церкви як інституції та Католицької еклесіології як теоретичного вчення про способи усвідомлення самої природи Церкви, відбувалося з урахуванням надбань патристичної спадщини загалом та рефлексії святого Августина зокрема.

Важливим кроком у напрямку антропологізації католицької еклесіології, на слушну думку М. Готича, є здійснена Й. Рацінгером ревізія соціального вчення святого Августина, яке у Доктора Благодаті було наскрізь песимістичним. Саме через неспроможність людини самотійно досягти ідеалу суспільного блага і навіть правопорядку, важливою є надприродна допомога Бога у здійсненні справедливої соціальності. Ця ж допомога у свою чергу надається за по-

середництвом Церкви, на яку покладена місія плекання Божої любові та сприяння становленню власне християнських взаємин всередині Церкви. Це у свою чергу сприяє загальній солідарності та полегшує можливість імплементації у Граді земному елементів правопорядку [9, с. 29].

У виданих в період понтифікату енцикліках, зокрема «Deus Caritas est», («Бог є любов») [10], розкривається думка, що Божя любов є внутрішнім підґрунтям для виникнення людської солідарності, трансцендентною підставою самої людяності. Саме через Божу любов, як і в часи Августина, «простір культури людської гідності» можна редукувати до індивідуальної душі людини та до взаємин усередині малих церковних спільнот [10]. Зрештою, в енцикліці понтифік висловлює надію, що кількісна втрата членів Христової Церкви, яка спостерігається на сучасному етапі її існування, стане відправним пунктом для її оживлення та збільшення ефективності внутрішнього життя членів Католицької Церкви, а церковні парафіяльні громади, у яких формуються автентичні міжособистісні взаємини, за задумом Венедикта XVI, стануть позитивним прикладом для активної частини державного організму, тобто громадянського суспільства [10].

Рецепція соціального вчення святого Августина продовжується також і в енцикліках святого папи Івана Павла II (1978–2005), який хоч і був прихильником богословської рефлексії неотомізму, все ж використовував, зокрема у критиці «теології прогресу», «теології визволення», «теології революції», метод святого Августина, зокрема характеризуючи християнське розуміння солідарності та необхідність виховання у соціальному бутті почуття взаємної відповідальності громадян один за одного. При цьому святий папа переконував, що хоча обов'язком Церкви є підтримка бідних та знедолених, однак її священнослужителі повинні остерігатися, щоб не

потрапити під вплив радикальних суспільно-політичних учень [11]. Повністю у дусі творів святого Августина Іван Павло II стверджував, що Католицька Церква виступає за подолання соціальної несправедливості шляхом морального вдосконалення конкретної людини, і в свою чергу особистий гріх конкретної людини набуває суспільного виміру у несправедливій державно-політичній системі [10].

Висновки і перспективи (Conclusions). Таким чином констатуємо:

по-перше, рецепція творчості святого Августина, що була зроблена на Соборі, дозволила інтенсифікувати відкритий діалог між філософією і теологією у II половині XX ст., практична імплементація результатів якого дозволила Католицькій Церкві по-новому сформулювати стратегічні завдання у сфері еклезіології, зокрема у контексті онотологічного розуміння сутності Церкви та розробки методології ефективного введення екуменічного діалогу;

по-друге, рецепція еклезіального вчення святого Августина на сучасному етапі має специфічний, певною мірою соціально орієнтований характер, оскільки здійснюється в умовах офіційного відокремлення Церкви від держави, коли Католицька Церква реалізовує власну місію, перебуваючи на позиціях нейтралітету, тобто діючи, ані не проти держави, ані в її інтересах;

по-третє, сучасна Церква, на відміну епохи святого Августина, не має на меті досягнення політичного чи соціально-економічного впливу на суспільство. Натомість рецепція августинівського вчення прямо виявляється на сучасному етапі у тому, що Католицька Церква продовжує й надалі впливати на популяризацію морального способу життя серед вірних, диференціюючи зпоміж великої еклезіальної спадщини своєрідні окремі її частини, а саме «теологію праці», «теологію культури», «тео-

логію політики» тощо, що навіть в сучасних умовах тотальної секуляризації продовжують відігравати для християн роль не лише інтелектуального, але й морального орієнтиру.

Список використаних джерел

1. Morawa J. Eklezjologia kardynała Josepha Ratzingera Szkic fundamentalno-teologiczny. wydawnictwo UNUM Kraków 2013. 166 p. URL: [Eklezjologia kardynała Josepha Ratzingera. Szkic fundamentalno-teologiczny \(ptt.net.pl\)](http://Eklezjologia_kardynała_Josepha_Ratzingera.Szkic_fundamentalno-teologiczny (ptt.net.pl))
2. Шепетяк О. ФІЛОСОФІЯ: Підручник. – Львів: Місіонер, 2020. – 784 с.
3. Ratzinger J. Chrześcijańskie braterstwo. Tł. J. Merecki. Kraków 2006. 189 s
4. Napiwodzki. P. Od krytyki koncepcji ciała Chrystusa do pojęcia Ludu Bożego. Studia Theologica Varsaviensia 45/2, 2007 S. 51-77.
5. Колісник. М. Філософські джерела II Ватиканського Собору. Вісник Львівського університету Серія філософські науки. 2018. Випуск 20. С. 142–151
6. Święty Augustyn, Państwo Boże, tłum. W. Kubicki, Wstęp J. Salij, Kęty, 1998. S. 11–13 URL: [Augustine's 'De Civitate Dei' - Special Collections - Utrecht University \(uu.nl\)](http://Augustine's 'De Civitate Dei' - Special Collections - Utrecht University (uu.nl))
7. Пастирська конституція про Церкву в сучасному світі «Gaudium et Spes» URL: [Gaudium et spes \(vatican.va\)](http://Gaudium et spes (vatican.va))
8. Pech F. Św. Augustyn jako mistrz i nauczyciel w relacji Possydiusza z Kalamy. URL: See discussions, stats, and author profiles for this publication at: URL: <https://www.researchgate.net/publication/337317863> (дата звернення 26.07.2022).
9. Готич М. Рецепція християнського персоналізму Августина в сучасній православній теології: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук. Спеціальність 09.00.14 богослов'я Національний

педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2019. 230 с

10. «Бог є Любов» — перша енцикліка за понтифікату Папи Римського Бенедикта XVI, оприлюднена на свято Різдва Христового 25.12.2005. URL: [Бог є Любов \(енцикліка\) — ВУЕ \(vue.gov.ua\)](http://Бог є Любов (енцикліка) — ВУЕ (vue.gov.ua)). (дата звернення 27.09.22).
11. Савчук О. І. Зародження та розвиток соціального вчення в українському греко-католицизмі / Олег Ігорович Савчук. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук. — К.: Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди Національної академії України, 2012. — 196 с.

References

1. Morawa J. Eklezjologia kardynała Josepha Ratzingera Szkic fundamentalno-teologiczny. wydawnictwo UNUM Kraków 2013. 166 p. ([Eklezjologia kardynała Josepha Ratzingera. Szkic fundamentalno-teologiczny \(ptt.net.pl\)](http://Eklezjologia_kardynała_Josepha_Ratzingera.Szkic_fundamentalno-teologiczny (ptt.net.pl)))
2. Shepetiak O. FILOSOFIA: Pidruchnyk. – Lviv: Misioner 2020. – 784 s.
3. Ratzinger J. Chrześcijańskie braterstwo. Tł. J. Merecki. Kraków 2006. 189 s
4. Napiwodzki. P. Od krytyki koncepcji ciała Chrystusa do pojęcia Ludu Bożego. Studia Theologica Varsaviensia 45/2, 2007 S. 51-77.
5. Kolisnyk. M. Filozofski dzherela II Vatykanskohe Soboru. Visnyk Lvivskoho universytetu Seriiia filozofski nauky. 2018. Vypusk 20. C. 142–151
6. Święty Augustyn, Państwo Boże, tłum. W. Kubicki, Wstęp J. Salij, Kęty, 1998. S. 11–13 [Augustine's 'De Civitate Dei' - Special Collections - Utrecht University \(uu.nl\)](http://Augustine's 'De Civitate Dei' - Special Collections - Utrecht University (uu.nl))
7. Pastyrskia konstytutsiia pro Tserkvu v suchasnomu sviti «Gaudium et Spes» [Gaudium et spes \(vatican.va\)](http://Gaudium et spes (vatican.va))
8. Pech F. Św. Augustyn jako mistrz i nauczyciel w relacji Possydiusza z Kalamy. URL: See discussions, stats, and author profiles for this publication at:

<https://www.researchgate.net/publication/337317863> (data zvernennia 26.07.2022).

9. Hotych M. Retseptsiiia khrystyianskoho personalizmu Avhustyna v suchasni pravoslavni teolohii: dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata filosofskykh nauk. Spetsialnist 09.00.14 bohoslov'ia Natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni M. P. Drahomanova. Kyiv, 2019. 230 s

10. «Boh ye Liubóv» (lat. «Deus Caritas Est») — persha entsyklika za

pontyfikatu Papy Rymskoho Benedykta XVI, opryliudnena na sviato Rizdva Khrystovoho 25.12.2005. URL: Boh ye Liubov (entsyklika) — VUE (vue.gov.ua). Data zvernennia 27.09.22

11. Savchuk O. I. Zarodzhennia ta rozvytok sotsialnoho vchennia v ukrainskomu hreko-katolytsyzmi. Avtoref.dys.kand.filos.nauk Instytut filosofii imeni H. S. Skovorody NAN Ukrainy. Kyiv, 2012. S. 6

ETHICAL ASPECTS OF CATHOLIC ECCLESIOLOGY IN THE CONTEXT OF SOCIAL STRATEGY ADJOURNAMENTO

Rokhman B. M., Savchuk O. I., Tereshkun O. F., Sinitsyna A. V.

Abstract. *This study analyzes the ethical aspects of Catholic ecclesiology through the prism of the social strategy of adjournamento. Verification of the actual social significance of Christianity in its Catholic confessional manifestation requires a thorough philosophical and ethical analysis of the fundamental concepts of Catholic ecclesiology, structurally modified at the doctrinal level at the II Vatican Council (1962 - 1965), which carried out an anthropological reception of the ecclesiological concept of the People of God as the essence of the Catholic Church's understanding of counterweight to its scholastic understanding as the mystical body of Christ. Such anthropologization became the impetus for overcoming soteriological exclusivism and the basis for the intensification of interreligious and actually ecumenical dialogue, as well as for the development of the latest philosophical anthropology in general in its religious, specifically Catholic coverage. The purpose of the study: to investigate the ethical and anthropological content of Catholic ecclesiology in the context of its structural resocialization as part of the adjournamento strategy. The methodological basis of the research was a systematic approach to the study of modern Catholicism, a hermeneutic method of studying the doctrinal features of the texts of the Catholic faith at the II Vatican Council and in the post-conciliar period, a phenomenological method for objective perception of the ethical and anthropological features of Catholic ecclesiology. Among the prominent ecclesial topics, one can single out the problem of Christian brotherhood, as well as social aspects of Catholic ecclesiology, according to which the main mission of the church is transformed from a scholastic-mystical understanding of the importance of the church for the world to a philosophical and anthropological understanding of it. Roman pontiffs John Paul II and Benedict XVI, as well as modern Ukrainian researchers Gotych M., Kolisnyk M., Savchuk O., Shepetyak O., were involved in the development of this problem.*

Key words: *ecclesiology, people of God, social teaching, adjournamento strategy, Catholic ethics, anthropology, ecumenical discourse.*